

Strazbur, 02.02.2005
Vjeće Evrope

ACFC/INF/OP/I(2005)001

**SAVJETODAVNI KOMITET O OKVIRNOM DOGOVORU ZA ZAŠTITU
NACIONALNIH MANJINA**

**Mišljenje o "bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji",
usvojeno 27.05.2004 godine**

SADRŽAJ

IZVRŠNI ZAKLJUČAK.....	3
I. PRIPREMA ZA TEKUĆE MIŠLJENJE.....	5
II. OPŠTE PRIMJEDBE.....	6
III. SPECIFIČNI KOMENTARI UZIMAJUĆI U OBZIR ČLANOVE OD 1-19.....	9
IV. GLAVNI NALAZI I KOMENTARI SAVJETODAVNOG KOMITETA.....	33
V. KLJUČNE PRIMJEDBE	40

Izvršni zaključak

Na svojoj osamnaestoj sjednici održanoj od 24–28.11.2003 godine, Savjetodavni Komitet započeo je ispitivanje zaključaka prvog Državnog Izvještaja koji datira od 23.09. (dospjelog 01.02.1999 godine), “bivše Jugoslovenske Republike Makedonije”. U kontekstu ovog ispitivanja delegacija Savjetodavnog Komiteta u periodu od 8-12.12.2003 godine posjetila je “bivšu Jugoslovensku Republiku Makedoniju”, u cilju da prikupi više informacija od Vladinih predstavnika kao i nevladinih organizacija i drugih neovisnih izvora za implementaciju Okvirnog Dogovora. Savjetodavni Komitet usvojio je zaključke o “bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji” na svojoj 19. sjednici, održanoj 27.05.2004 godine.

Savjetodavni Komitet pozdravlja ustavne i zakonske izmjene učinjene do sada, suglasno Ohridskim Dogovorom, čije promjene su osnova za veću zaštitu manjina, pored ostalog i na polju upotrebe jezika manjina, zatim obrazovanja i suživota, uvođenjem principa pravične zastupljenosti manjina na svim stupnjevima u javnoj administraciji.

Vlasti bi trebalo bez oklijevanja da proslijede započete reforme u pogledu zaštite manjina, kao na primjer: završavanje procesa decentralizacije, upotrebu jezika i pisma kao i usvajanje dopunskih garancija protiv diskriminacije što bi bilo glavno područje rada, na osnovi na kojoj bi se kompletirao i konsolidirao već postojeći zakonski okvir. U ovom kontekstu vlasti treba da osiguraju prava brojno manje zastupljenih manjina.

Jačanje međusobnog razumjevanja kao i međukulturnog dijaloga ostaju od vitalnog značaja za budućnost socijalne kohezije u zemlji koja je bila narušena oružanim sukobom 2001 godine. Ono što je očigledno je da međuetnička napetost, posebno između mlađe populacije, produžuje da bude glavni činioc koji zabrinjava i koji svjedoči za postojenje značajnih prepreka između raznih zajednica, posebno između Albanske i Makedonske. Trebaju se preuzeti dopunski naponi da bi ohrabрили interakciju između različitih komponenti društva, posebno u sferi obrazovanja, gdje bi do izražaja došlo individualno znanje jezika koji se govore u području.

Isto tako treba da se usvoje dopunske mjere koje bi omogućile zadovoljavajuće odvijanje nastave na jezicima manjina, što je izraženo kao potreba sa strane različitih zajednica, pre svega albanske i turske. U tom cilju bi i trebalo da se preispita zabrana osnivanja privatnog osnovnog obrazovanja.

Diskriminacija osoba Romske zajednice dešava se na razna polja i svjedoči o značajnim socijalno-ekonomskim razlikama između njih i ostalog djela populacije. Razlike su posebno vidljive u oblasti zapošljavanja, domovanja, zdravstvene zaštite i obrazovanja. Ono što je posebno važno je da vlasti preuzmu sve neophodne korake za poboljšanje položaja članova ove zajednice u suglasnosti i u okviru nacionalne strategije koja je u procesu stvaranja.

Potrebno je preduzeti i mjere u vezi medija, kao što je obezbjeđivanje pristupa pripadnika manjina do javnih glasila. U oblasti kulture bi trebalo ojačati mjere podrške

očuvanja i razvoja kultura manjina, posebno Vlačke kulture.

Treba uzeti u obzir i mjere za omogućavanje redovnih konsultacija na institucionalno nivo s manjinama po pitanju problema koji ih tište imajući u vidu navedene nedostatke.

1. Priprema za tekuće mišljenje

1. Početni Državni Izvještaj o "bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji" (u daljnjem tekstu Državni izvještaj) od 01.02.1999 godine, bio je dostavljen 23.09.2003 godine. Savjetodavni Komitet je otpočeo ispitivanje Državnog Izvještaja na svojoj 18. sjednici, održanoj u periodu od 24 – 28.11.2003 godine.

2. U kontekst ovog ispitivanja, Savjetodavni Komitet skrenuo je pažnju na nekoliko tačaka po kojim bi trebalo da se prikupe dopunske informacije. Zato je 18.11.2003 godine do vlasti podnešen upitnik. Vladin odgovor na taj upitnik je dostavljen 01.04.2004 godine.

3. Kao odgovor na poziv Vlade, ali i u saglasnosti sa Propisom 32 Rezolucije (97)10 Komiteta Ministara, delegacija Savjetodavnog Komiteta posjetila je "bivšu Jugoslovensku Republiku Makedoniju" u periodu od 8–12.12.2003 godine, sa namerom da dobije dopunske informacije pretstavnika Vlade, Nevladinih organizacija i drugih neovisnih izvora u vezi implementacije Okvirnog Dogovora. U pripremama tekućeg mišljenja, Savjetodavni Komitet je konsultirao pisane materijale različitih organa Savjeta Evrope, druge međunarodne organizacije, Nevladine organizacije i druge neovisne izvore.

4. Savjetodavni Komitet prihvatio je ovo mnjenje na svojoj 19. sjednici održanoj 27.05.2004 godine odlučivši da isto mnjenje prosljedi Komitetu Ministara.¹

5. Sadašnje mnjenje podnešeno je u suglasnosti sa Članom 26 (1) Okvirnog Dogovora, prema kojem pri ocjenjivanju adekvatnih mjera preuzetih od Partija sa ciljem sprovođenja principa Okvirnog Dogovora "Komitet Ministara bit će asistiran od savjetodavnog komiteta", takođe u suglasnosti sa pravilom 23 Rezolucije (97)10 Komiteta Ministara, prema kome "Savjetodavni Komitet treba da razgleda državni izvještaj i da prenese svoje mnjenje Komitetu Ministara".

---

¹ Savjetodavni Komitet je na svojoj 12. sjednici 30.11.2001g. odlučio da uvede izvjesne promjene u strukturi svoga mnjenja. Naime, na ovoj sjednici donelo se rešenje da se "Prekine sa praksom podnošenja; predlog zaključka i preporuka sa strane Savjeta Ministara", (5. deo ranijega mnjenja) i da uvede odeljak 4., naslovljen kao "Glavni zaključci i komentari Savjetodavnog Komiteta. Savjetodavni Komitet je isto tako odlučio da podnese, "Zaključne primjedbe", u 5. djelu umjesto u 4. djelu. Ove promene stupaju na snagu od 30.11.2001godine i odnose se na sva sledeća mišljenja usvojena u prvom monitoring ciklusu. Promene se dobijaju na prvičnoj specifičnoj državnoj odluci u vezi sa implementacijom Okvirnog Dogovora usvojenog od Komiteta Ministara oktobra 2001 godine.

2. OPŠTE PRIMJEDBE

6. Savjetodavni Komitet sa žaljenjem utvrđuje činjenicu da je Državni Izvještaj podnešen sa zakašnjenjem od četiri godine čime ozbiljno sputava procese monitoringa implementacije Okvirnog Dogovora sa strane "bivše Jugoslovenske Republike Makedonije". Ovaj izvještaj sadrži detaljan prikaz postojećeg zakonodavstva, zajedno sa ograničenijim informacijama o relevantnoj praksi. Savjetodavni Komitet pozdravlja činjenicu što su u izvještaju uključeni i statistički podaci i pored toga što su neki od njih nekompletni. Savjetodavni Komitet sa zabrinjenjem primjećuje, da ipak oružani konflikt 2001 godine i njegove posledice nisu realno prikazane u Državnom Izvještaju.

7. Savjetodavni Komitet smatra da sastanci održani u Skoplju i Tetovu u vrijeme gorepomenute posjete organizovane na poziv Vlade, predstavljaju odličnu mogućnost direktnog dijaloga kako se važeće normative implementiraju u praksi. U dijalogu su učestvovali pretstavnici različitih grupa, omogućujući da se prikupe relevantne informacije od Vlade i drugih izvora, uključujući i udruženja manjina. Savjetodavni Komitet smatra da je vlast surađivala u pripremi posjeta. Savjetodavni Komitet primjećuje da su vlasti dostavile dopunsku informaciju u obliku pisanog odgovora na upitnik.

8. Savjetodavni Komitet sa žaljenjem utvrđuje da vlasti pored toga što su kasnile sa izvještajom, pri njegovoj pripremi nisu uspjele da konsultuju prestavnike nacionalnih manjina. Opšte ocjenjeno, Savjetodavni Komitet utvrđuje da nedostaju informacije kao i konsultacije o naporima pri implementaciji Okvirnog Dogovora. Savjetodavni Komitet ukazuje i Vladi da preuzme daljne korake u povećanju svesti o Okvirnoj Konvenciji, njegovo objašnjenje izveštaja i pravila koje se odnose na isti na međunarodnoj razini. Ova poboljšanja treba da se reflektuju u daljne publikacije Državnog Izvještaja i druge relevantne dokumente kao i u njihovo distribuiranje.

9. Savjetodavni Komitet je na stavu da ne postoje pravi institucionalni kanali na razini vlasti za uvođenje i posmatranje jedne cjelodne politike tih manjina i u odsustvu iste, stepen pažnje posvećen problemima manjina razlikuje se od jednog do drugog ministarstva, u zavisnosti od njihovih izvora i kompetentnosti. Savjetodavni Komitet preporučuje Vladi da razgleda problem i da pristupi osnivanju jedinstvene vladine agencije zadužene za zaštitu manjina.

10. Savjetodavni Komitet smatra da se efekti oružanog sukoba iz 2001. godine još uvijek osjećaju u društvu čime je implementacija Okvirnog Dogovora veoma otežana. Aneks C Ohridskog Dogovora kojim se okončao sukob, potpisan je u Ohridu 13.08. 2001 godine (odavde nadalje: Ohridski Dogovor) od strane Predsjednika "bivše Jugoslovenske Republike Makedonije" i glavnih političkih partija¹. Takođe potpisnici su bili Specijalni Predstavnik Evropske Unije i Specijalni Predstavnik Sjedinjenih Američkih Država. Ovaj dogovor ima niz specifičnih mjera za izgradnju poverenja. Savjetodavni Komitet smatra da su ove i neke druge mjere veoma važne za razvoj međuetničke tolerancije, koja traži održljive svakodnevnne napore svih strana, počev od vlasti do populacije u cjelini. Savjetodavni Komitet pozdravlja činjenicu da je izgradnja poverenja jedna od glavnih

Vladinih ciljeva pa zato podstiče Vladu da udvostruči svoje napore u izgradnji iste.

11. Savjetodavni Komitet primjećuje da su u suglasnošću s Ohridskim Dogovorom, Ustav i mnogi zakoni o zaštiti manjina ili promjenjeni ili je u toku njihova izmjena u cilju pojačanja prava manjina. U doba usvajanja ovoga mnjenja, brojni zakoni o decentralizaciji su u toku donošenja tako da ostaje izvjesna nesigurnost kakva će biti faktička reforma u ovoj oblasti. Savjetodavni Komitet želi da naglasi značaj procesa navriješenog kompletiranja svih reformi predviđenih Ohridskim Dogovorom i ohrabruje vlasti da momentalno sprovođenje pravnih reformi bude podržano i promjenama u praksi.

12. Savjetodavni Komitet pozdravlja činjenicu o zadovoljavajućem načinu sprovođenja Popisa 2002. godine suglasno uvjetima Okvirnog Dogovora (vidi tačku 3 niže). Savjetodavni Komitet primjećuje da u neke djelove Ohridskog dogovora ustanovljena je brojčana norma sačinjena od 20% populacije, prema kome bi određene manjine uživale izvjesna prava kako u obrazovanju tako i u upotrebi drugog jezika koji nije Makedonski. Otuda i važnost popisa u određivanju tačnog broja etničkog sastava populacije. No, i pored svega, Savjetodavni Komitet naglašava potrebu vlade da konsultuje druge izvore pored popisa, posebno kada izgllašava mjere koje treba da se sprovedu ili koje imaju uticaj na lokalnoj razini (pogledaj pod tačku 16 nize).

13. Savjetodavni Komitet skreće pažnju činjenici da se brojno manje manjine osjećaju isključene od uredbi Ohridskog Dogovora. Savjetodavni Komitet smatra važnim što nove garancije za manjine koje zadovoljavaju brojni minimum prema Ohridskim Dogovoru ne smanjuje prava brojno manjim manjinama i skreće pažnju vlastima da obezbjede pravičnu ravnotežu pri sprovođenju mjera po odnosu na oba cilja: (veličina i potreba manjina), ukratko rečeno ravnoteža između objektivnog i subjektivnog cilja.

14. Savjetodavni Komitet uzeo je u obzir teško ekonomsko stanje prilikom procesa implementacije Okvirnog Dogovora u "bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji". Svjesni za važnost socijalno-ekonomskih uvjeta pri implementaciji dogovora, čije sprovođenje zahtjeva izvjesna materijalna sredstva, Savjetodavni Komitet uzima u obzir i poteškoće vlasti u spravljanju s ekonomskim problemima pri implementaciji Okvirnog Dogovora

15. U narednom djelu ovog mišljenja, u odnos na broj tački kao i na odnos dostupnih informacija, navodi se da Savjetodavni Komitet smatra da primjene tačaka nisu po prirodi specifične observacije. Savjetodavni Komitet želi da ukaže da se njegovo mišljenje ne treba shvatiti kao ocjenjivanje mjera koje su do sada bile sprovedene i da iste mjere bi trebalo smanjiti ili ukinu. Savjetodavni Komitet smatra da priroda obaveza u Okvirnom Dogovoru traži podržani i kontinuirani napor sa strane vlasti u poštovanju principa u postizanju ciljeva Okvirnog Dogovora.

---

² Sledeće partije su potpisnici Ohridskog Dogovora. Unutarnja Makedonska Revolucionarna Organizacija - Demokratska Partija Makedonskog Nacionalnog Jedinstva (VMRO-DPMNE) Demokratska Partija Albanaca, Socijal-Demokratski Savez Makedonije, Partija Demokratskog Prosperiteta. Od septembra 2002 godine, Vlada je osnovana od strane Socijal Demokratskog Saveza Makedonije, Liberalne Demokratske Partije i Demokratske Unije za Integraciju.

Stanje određenih radnji može se smatrati prihvatljivim u ovom stadiumu, no ne znači da će tako biti dalje. Ova problematika u ovom stadiumu je relativno manjeg značaja, no tokom vremena može se ispostaviti da joj nije bila posvećena dovoljna pažnja.

III. SPECIFIČNI KOMENTARI UZIMAJUĆI U OBZIR ČLANOVE OD 1-19

Član 1.

16. Savjetodavni Komitet primjećuje da je "bivša Jugoslovenska Republika Makedonija" ratifikovala niz relevantnih međunarodnih instrumenata. Bazirano na momentalnim informacijama sa kojima raspolaže, Savjetodavni Komitet smatra da implementacija ovoga člana neće izazvati bilo kakve daljne observacije.

Član 2.

17. Na osnovi trenutnih informacija sa kojima raspolaže, Savjetodavni Komitet smatra da primena ovoga člana neće izazvati bilo kake specifične observacije.

Član 3.

18. Savjetodavni Komitet napominje da je instrument za ratifikaciju sa strane "bivše Jugoslovenske Republike Makedonije" deponiran 10.04.1997 godine i sadrži sledeće deklaracije:

"1. Termin "nacionalne manjine" upotrebljen u Okvirnu Konvenciju za Zaštitu Nacionalnih Manjina smatra se kao termin identičan terminu "narodnosti", koji je upotrebljen u Ustavu i zakonima Republike Makedonije.

2. Uredbe u Okvirnom Dogovoru o Zaštiti Nacionalnih Manjina biće upotrebljene za Albansku, Tursku, Romsku i Srpsku nacionalnu manjinu, koje žive na teritoriji Republike Makedonije"

19. Savjetodavni Komitet podvlači da u odsustvu definicije u Okvirnoj Konvenciji, zainteresovane Partije moraju ispitati osobni razmer primjene Okvirne Konvencije unutar svoje zemlje. Prema tome, smatra se da će pozicija Vlade "bivše Jugoslovenske Republike Makedonije" biti rezultat ovih ispitivanja.

20. Savjetodavni Komitet međutim s jedne strane napominje da će one Partije koje posjeduju toleranciju i razumjevanje u tom pogledu u budućnosti zauzeti specifičan opće važeći položaj u njihovoj zemlji na računu primjedbi, a sa druge strane iste te partije moraju se pridržavati načela međunarodnog prava i osnovnih načela izvedena u Članu 3 Okvirnog Dogovora. Posebno voditi računa da implementacija Okvirnog Dogovora, ne bude izvor proizvoljnih ili neopravdanih razlika.

21. Iz ovog razloga Savjetodavni Komitet smatra da ja dio njegove dužnosti razmatranje ličnog doprinosa ka implementaciji Okvirnog Dogovora sa ciljem provjeriti da nisu učinjene izmišljene ili neopravdane razlike. Pritom se mora proveriti pravilna aplikacija osnovnih načela utvrđenih u Članu 3 Okvirnog Dogovora.

22. Savjetodavni Komitet napominje da su u saglasnost uredbi priloženim u Aneksu A Ohridskog Dogovora neki ustavni amandmani bili usvojeni u Preambuli Ustava "bivše

Jugoslovenske Republike Makedonije“ sada prihvaćena na ovaj način: “građani Republike Makedonije, Makedonski narod, kao i građani koji žive u njenim granicama, a deo su Albanskog naroda, Turskog naroda, Vlaškog naroda, Srpskog naroda, Bošnjačkog naroda i ostali, prihvaćajući odgovornost identiteta njihove otadžbine(....), jednaki u pravima ali i u obavezama za opće dobro - Republike Makedonije, u skladu Kruševske Republike(.....) i referendum od 8. septembra 1991 godine, su odlučili da formiraju Republiku Makedoniju kao suverenu i neovisnu državu(...).

23. Savjetodavni Komitet primjećuje da su prilikom raspada Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ), svi državljani posjedovali državljanstvo SFRJ, a i Republičko nivo državljanstva. Za vrijeme SFRJ, Republički nivo državljanstva nije bio značajan da bi imao pristup socijalnom pravu i mnogi ga nisu promjenili kasnije tokom preseljavanja u drugoj Republici, to je postalo odlučujuće nad Državnim nasleđem. Kao posljedica, oni građani koji su se preselili u drugoj Republici, oni koji nisu promjenili Republički nivo državljanstva nisu bili upisani u registar građana te zemlje u kojoj su imali sve svoje veze i prema tome su morali da traže državljanstva preko naturalizacije zakona građanskih prava 1992 godine. Savjetodavni Komitet saopštava da je zakon za građanska prava 1992 godine bio izmjenjen u Decembru 2003 godine i da je kao takav rasteretio uvjete naturalizacije. Ovaj zakon definira državljanstvo kao “legalnu vezu između osoblja i države i ne ukazuje na etničko porijeklo osoblja” i omogućava olakšanje sticanja državljanstva za nacionalnosti drugih Republika bivše SFRJ i nacionalnosti bivše SFRJ. U praksi, međutim, neki problemi bi mogli ostati za neke manjinske grupe (videti pod Član 4. ispod, paragrafa 37 i 38).

24. Savjetodavni Komitet dalje saopštava da Preambula Ustava posebno uključuje Bošnjački narod pominjujući drugu kategoriju, “ostali”. Sličan pristup se može naći u Državnom Izvještaju koji se odnosi na grupe koje su izvan onih koji su ubrojani u deklaraciju iz 1997 godine sa potvrđivanjem u Okvirnom Dogovoru. Savjetodavni Komitet pozdravlja ovaj razvoj, ukazujući na više uključujući pristup. Isto tako izjavljuje da u njihovim razgovorima sa upravnim organima kasnije namjeravaju da ovu de facto politiku učine zvaničnom preko izmjene deklaracije, što bi pružila i omogućila zaštitu sa strane Okvirnog Dogovora za ubrajanje Bošnjaka.

25. Savjetodavni Komitet saznao je od članova Egipćanske zajednice da upravni organi nameravaju da ih uravnoprave sa Romima, iako oni zbog njihove etničke pozadine, istorije, tradicije i kulture žele da budu tretirani kao posebna zajednica i da uživaju zaštitu Okvirnog Dogovora. Savjetodavni Komitet saopštava da su pokušaji predstavnika Egipćanske zajednice da utvrde sebe kao posebnu zajednicu bili prečekanii negativnim odgovorom sa različitih nivoa vlasti. Savjetodavni Komitet podstiče Vladu da garantuje identitet ovog naroda i poštovanje sa strane upravnih organa, kao i razgledivanje mogućnosti da Okvirnim Dogovorom budu zaštićena njihova prava.

26. Osim Egipćana, Savjetodavni Komitet je na mišljenju da se može uzeti u obzir ubrojavanje drugih lica koja pripadaju drugim grupama, ubrajajući ne-građane, u sklopu dometa Okvirnog Dogovora na bazi član-po-član, i podstiče Vladu da uzme u obzir ovaj predmet uz konsultaciju sa onima na koje se odnosi.

27. Savjetodavni Komitet pozdravlja činjenicu da popis stanovništva održan 2002 godine i rezultati koji su bili objavljeni 01.12.2003 godine, je bio baziran na legalnoj okvirnoj osnovi. Savjetodavni Komitet posebno beleži da prema zakonu za popis stanovništva 2002 godine, odgovorni mogu birati da odgovore na pitanje za etničku pripadnost koja se pojavljuje u oblicima. Takođe se napominje da sa dozvolom prema istim zakonom kazane forme moraju biti štampane ne samo na Makedonskom, već isto tako i na Albanskom, Turskom, Vlaškom, Romskom i Srpskom jeziku i da odgovorni imaju prava da ispune formulare na jeziku njihovog izbora. Savjetodavni Komitet sa zadovoljstvom prihvata to što je u praksi popis stanovništva održan sa širokom suglasnosti sa principima priloženim u Članu 3 Okvirnog Dogovora (videti isto Generalne primjedbe iznad).

Član 4.

28. Savjetodavni Komitet primjećuje da Član 9 iz Ustava "bivše Jugoslovenske Republike Makedonije" ubraja jednakost pred zakonima. Savjetodavni Komitet zapaža da se principi anti-diskriminacije pojavljuju u krivičnom zakonu i u drugim civilnim i administrativnim zakonima. Međutim, postoje oblasti u kojima te pojave (kao što su domaćinstvo, zdravstvo, pristup do usluga) nisu obuhvaćene sa strane posebnog anti-diskriminativnog zakonodavstva.

29. Savjetodavni Komitet takođe primjećuje, od Vladinog odgovora na njihovom upitniku, da nadležni organi ne namjeravaju da usvoje generalni anti-diskriminatorni zakon, kao što je preporučeno sa strane ECRI u svom drugom izveštaju o "bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji"(2000) godine. Savjetodavni Komitet pored toga podstiče nadležne organe da ispituju sva zakonodavstva i da popune svaki propust u zaštiti protiv diskriminacije, ubrajajući pokriće indirektne diskriminacije i omogućće da nema neprikladnih kriterijuma u vezi sa državljanstvima. Komitet isto tako uzima u obzir da rezultati istraživanja anti-diskriminacije vođenog od grupe Makedonskih eksperta na osnovu Pakta Stabilnosti, može biti koristan pridones za ovaj proces pregledavanja.

---

³ Prema finalnim rezultatima popisa objavljenima 01.12.2003 godine od strane Zavoda za Statistiku, stanovništvo "bivše Jugoslovenske Republike Makedonije" (2,022,547 - ukupni broj stanovnika) sastoji se od: Makedonaca 1,297,981 (64,18% od ukupnog broja), Albanaca 509,083 (25,17%), Turaka 77,959 (3.85%), Roma 53,879 (2.66%), Srba 35,939 (1,78%), Bošnjaka 17,018(0,84%), Vlaha 9,695 (0,48%), i ostalih 20, 993(1,04%)

30. Savjetodavni Komitet beleži da su Romi u veoma ranjivoj poziciji i da postoji realna socijalna-ekonomska podjela između ove nacionalne manjine i ostatka populacije: Romi, svakako, moraju da se sprave sa serijom problema u velikom broju oblasti (isto pogledati Članove 14. i 15. ispod) i često su žrtve diskriminacije i predrasuda. Savjetodavni Komitet je informiran, na primjer, o slučajevima gdje su osobe koje pripadaju Romskoj grupaciji bile odbijene na ulazu u bazenu, tačnije u Delčevu i Skoplju.

31. O predmetu domaćinstva, Savjetodavni Komitet beleži da mnogi Romi žive u naseljima sa nejasnim legalnim statusom ili u oblastima koje nisu povezane sa osnovnom infrastrukturom (snabdevanje vodom, strujom, itd). Savjetodavni Komitet podstiče nadležne organe da preuzmu neophodne mjere za legalni status ovih naselja i obezbjede potrebne mjere da bi Romi mogli uživati u skromnim domaćim uvjetima.

32. Na socijalnom polju, Savjetodavni Komitet primjećuje navodnu diskriminaciju protiv Roma u smislu socijalne pomoći i zdravstva. Pažnja Savjetodavnog Komiteta je nekoliko puta skrenuta na objašnjivanje u praksi zakona za socijalnu pomoć 2003 od strane socijalnih službi. Osobe koje se prijavljuju za socijalnu pomoć su obavezni, na primjer, da izlože dokaz od dogovora za struju. Zbog predhodno navedenog domaćinskog stanja, međutim, mnogi Romi nisu u mogućnosti da prilože račun za struju da bi mogli dobiti socijalnu pomoć. Isto tako, uvjeti koji su nametnuti u praksi, da bi se kvalifikovali za zdravstveno osiguranje stvaraju velike prepreke za Romsku populaciju. U teoriji, zdravstveno osiguranje je dostupno nezapošljenim osobama koje su registrovane u zavodu za zapošljavanje. Međutim, pojavljuje se u praksi da proširena praksa zavoda za zapošljavanje zahtjeva da oni koji se prijavljuju dokazuju da su završili osam godina obrazovanja da bi se mogli registrirati, zahtjev koji nije naznačen u zakonu i zahtjev koji mnogi Romi nisu u mogućnosti da ispune. Savjetodavni Komitet uzima u obzir da ovi problemi zahtjevaju cjelosnu pažnju od nadležnih organa, koji bi ih trebali razgledati u praksi i preuzeti potrebne mjere.

33. U odnosu na gore navedeno, Savjetodavni Komitet pozdravlja mjere preuzete sa strane Vlade za razvoj nacionalne strategije za Rome, obuhvatajući različita ministarska odeljenja, Romske organizacije i različite političke predstavnike. Vlada treba da upotrebi svoj ugled i da razvije ovu strategiju, posvjećujući osobnu pažnju na komunikaciju, dogovaranje i suradnju sa ostalim partijama na razini vladinog i lokalnog društva (posebno, Romske žene u Romskim organizacijama), isto tako da se osiguraju da ova strategija, jednom već razvijena, bude podržana sa adekvatnim fondacijama i neovisnim kontroliranjem pri proceduri ocenjivanja.

Drugi ECRI izvještaj o " bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji" usvojen 16.06. 2000 godine, paragraf 15. Finalni izvještaj po gledištu na " bivšu Jugoslovensku Republiku Makedoniju", Ne-diskriminatorsko istraživanje na osnovu Pakta Stabilnosti za Jugo-Istočnu Evropu, SP/NDR/(2003)005 (samo na Engleskom)

34. Savjetodavni Komitet bilježi da je nekoliko slučajeva o navodnoj diskriminaciji izašlo ispred sudskih organa. Savjetodavni Komitet je na mišljenju da ova navodno zadovoljavajuća faza ne mora uvijek da znači da diskriminacija nije problem. Savjetodavni Komitet smatra i uzima u obzir, da je veoma mali broj slučajeva zbog drugih činjenica, kao što je poteškoća pristupu sudu zbog problema sa jezikom (isto pogledati Članove 10. i 15. ispod).

35. Pored legalne akcije, Savjetodavni Komitet smatra da bi uvođenje pravobranioca bilo od pomoći pri spornim slučajevima diskriminacije i suprostavljanju istim. U vezi sa ovim saopšteno je da je Kancelarija Pravobranioca, koja je u funkciji od 1998. godine, dobila nova ovlaštenja u skladu sa Ohridskim Dogovorom, a to je efektivno učvršćivanje svog naznačivanja u vezi predmeta sa ne-diskriminatornim i jednakim predstavljanjem (isto pogledati Član 15. ispod), proširivanje akcije u sferi dodeljivanja veće finansijske neovisnosti (Zakon o Pravobraniocu od 10. septembra 2003 godine). Savjetodavni Komitet se nada da će podsticaj koji je dat Pravobranilačkoj Kancelariji u zaštiti osoba koje pripadaju manjinama biti cjelosno reflektiran u praksi i da će njegovo mjesto u institucionalnom sklopu države biti izdignuto kao rezultat te akcije, tako gradeći put prema većem priznanju svojih aktivnosti i preporuka za stvari koje bi mogli učiniti u ovoj oblasti.

36. Savjetodavni Komitet pozdravlja otvaranje kancelarija pravobranioca u Bitolju, Kumanovu, Tetovu, Štipu, Strumici i Kičevu: kao što je predviđeno gore pomenutim zakonom činjenica je da su neke kancelarije locirane u oblastima naseljenim osobama koje pripadaju manjinama, gdje je moguće učiniti Pravobranioca dostupnijim tim djelovima populacije. Savjetodavni Komitet dalje bilježi da ima potrebe o upotrebi jezika pored Makedonskog (isto pogledati komentare Član 10. ispod) na princip jednake zastupljenosti u odnosu regrutacije osoblja za pravobranilačke kancelarije (isto pogledati komentare Člana 15. ispod). To će pomoći da kancelarije pravobranioca budu pristupačnije.

37. Kao što je pomenuto u vezi sa Članom 3, Savjetodavni Komitet primjećuje da prateći raspad SFRJ, veliki broj naroda nije uspio obezbjediti državljanstvo "bivše Jugoslovenske Republike Makedonije" u vremenskom roku od jedne godine i da nije omogućen pristup za prelazne rokove zakona za državljanstvo iz 1992 godine. Ovo je delimično zbog činjenice da ovi prelazni rokovi nisu bili široko poznati među osobama o kojima je riječ, a naturalizacija sama po sebi zahtjeva 15 godina kontinuiranog stanovanja, stalni izvor prihoda i zahtjevi za izdavanje neophodnih dokumenta za identifikaciju što se ne može tako lako ispuniti od strane određenog naroda koji pripada uglavnom Albanskoj i Romskoj manjini. Savjetodavni Komitet izražava zabrinutost od ovih rezultata, ovaj narod je još uvijek bez državljanstva "bivše Jugoslovenske Republike Makedonije" i to deset godina nakon državne neovisnosti, sa svim uzrocima služenja u smislu nedostatka pristupa u politici, ekonomiji i socijalnih prava (isto pogledati Član 13. iznad, paragraf 23).

38. U ovim okolnostima, Savjetodavni Komitet pozdravlja činjenicu da su zahtjevi naturalizacije relaksirani (potrebni period za stanovanje, na primjer, je bio smanjen sa 15

na 8 godina) prateći usvajanje amandmana zakona o državljanstvu od 05.12.2003 godine. Saopštava se, međutim, da su neke uredbe još uvijek otežane u praksi, posebno za Albance i Rome i to uglavnom pri sticanju državljanstva. Značajni primjeri ubrajaju uvjete povezane sa potrebom za stalni izvor prihoda, dokaz za legalno stanovanje (ne samo privremeno stanovanje) i potrebne dokumente za identifikaciju.

39. Sa posebnim obzirom na dokumente za identifikaciju, Savjetodavni Komitet je zabrinut zbog izveštaja da oficijalne ličnosti traže mito od osoba koje pripadaju manjinama kako bi im zauzvrat izdali potrebnu dokumentaciju. Savjetodavni Komitet ističe da nadležni organi imaju dužnost da spreče takve aktivnosti i veruje da potrebne mjere moraju biti preduzete ranije za rešavanje problema u vezi sa dokumentima za identifikaciju.

40. Uzimajući u obzir gorenavedene poteškoće, Savjetodavni Komitet podstiče nadležne organe da osiguraju da je dopunjenje u zakonodavstvu od decembra 2003. godine, implementirano na takav način da se savladaju problemi usmeravajući se prema pojedincima u proceduri naturalizacije, uzimajući u obzir sadašnju ili bilo koju pravnu vezu koju pojedinci imaju u državi.

41. Savjetodavni Komitet želi da potencira važnost posjedovanja pouzdatljivih podataka za sprovođenje politike koja obezbjeđuje cjelovitu i efektivnu jednakost osoba koje pripadaju nacionalnim manjinama. Savjetodavni Komitet uzima u obzir činjenicu da su rezultati popisa stanovništva bili osporavani, navodno sa strane ljudi koji pripadaju manjinama, koji citiraju brojeve različite od oficijalnih statistika. Savjetodavni Komitet i dalje uzima u obzir da će rezultati sa popisa doneti korisnu informaciju koja će dozvoliti državi da dizajnira, sprovodi i nadgledava efektivne politike za osobe koje pripadaju manjinama. Sami popis ne zadovoljava obavezno tekuću potrebu o sadašnjim podacima, kao na primjer, zbog stalnog pokreta stanovništva.

42. Nadležni Organi, prema tome, bi trebali uzeti u obzir dopunjavanje ove informacije sa ostalim statističkim anketama, u saradnji sa principima Komiteta Ministara - Preporuka Br. (97) 18 brinući se za zaštitu ličnih podataka sakupljenih i obrađenih za statističke potrebe. Savjetodavni Komitet je na mišljenju da nadležni organi trebaju uzeti u obzir, na primjer, postavljanje demografskog instituta koji će da centralizuje sve demografske podatke sakupljene u državi. Savjetodavni Komitet ohrabruje nadležne organe da uzmu u obzir ovu mogućnost uz konsultaciju sa Državnim Zavodom za Statistiku, dok u međuvremenu ne obezbjede da se osobe koje pripadaju manjinama ubroje u ovom procesu.

Član 5.

43. Savjetodavni Komitet bilježi uredbe koje su sadržane u Zakonu za Kulturu, pomoću kojeg se obezbjeđuju jednaka prava u svim sferama kulture. Savjetodavni Komitet bilježi sa Državnog Izveštaja, da se svako može registrirati i izvoditi kulturne aktivnosti isto kao i da apliciraju za bilo kakvu potkrepu sa strane Države, prema uvjetima izloženim u zakonu.

44. Savjetodavni Komitet bilježi informacije koje su priložene sa strane Vlade brinući se o podršci datoj mnogobrojnim asocijacijama koje promovišu kulturu različitih zajednica. Time se ipak zapaža da saglasno sa različitim zajednicama, podrška pružena za razvoj njihove kulture je neadekvatna, posebno za Albansku zajednicu, odnosno da njihovo kulturno nasleđe nije dovoljno zaštićeno. Broj terena i spomenika, na primjer, koja su od kulturne važnosti za manjine, pretvorene su u zgrade, preimenovane, i u nekim slučajevima uništene. Savjetodavni Komitet vjeruje da bi nadležni organi trebali obratiti posebnu pažnju ovim žalbama i da trebaju preduzeti potrebne mjere da zaštite istorisko nasleđe zajednica o kojima je rječ.

45. Savjetodavni komitet je zabrinut zbog optužbe da je identitet i kultura Vlaškog naroda de fakto u opasnosti od asimilacije. Savjetodavni Komitet želi skrenuti pažnju nadležnih organa na važnost Preporuka Parlamenrarne Vjećnice 1333 (97) na Aromansku kulturu i jezik za Vlašku zajednicu i želi ovoj zajednici da ova Preporuka bude na njima primenjena. Iako neke pozitivne inicijative su preduzete, ili razvijene, da promovišu Vlašku kulturu, oni ostaju limitirani. Savjetodavni Komitet podstiče nadležne organe da postave svoju podkrepu u različitim oblastima spomenutim u Preporuci (obrazovanje na maternjem-jeziku, religiozne usluge i medije, i podkrepa za kulturne asocijacije) koja je veoma bitna da bi se sačuvao identitet Vlaškog naroda.

46. Sa institucionalne tačke gledišta, Savjetodavni Komitet podržava nedavnu kreaciju Uprave u Ministarstvu Kulture, odgovorne za unapređenje i razvoj kulture različitih zajednica. Ova Uprava, koja je u procesu postavljanja, primenjivaće samo savjetničke mogućnosti i nema vlastiti budžet. I pored svih nedostataka, Savjetodavni Komitet uzima u obzir da će nova Uprava biti od koristi u susretu sa manjinama i Ministarstvom Kulture, poboljšavajući priliv informacija o mogućnostima za održavanje finansijske podkrepe za kulturne i ostale događaje i radove sa strane manjina. Savjetodavni Komitet prema tome podstiče nadležne organe da obezbjede Upravi sve neophodne izvore za ovu operaciju i da pojačaju svoje mogućnosti. Isto tako je veoma važno, u pogledu Savjetodavnog Komiteta, osigurati da sve manjine, ubrajajući i one brojno najmanje, ako su u mogućnosti da sudjeluju u ovom radu, za bilo koji događaj da učestvuju i budu konsultirani.

47. Savjetodavni Komitet je svjestan da u svjetlu tekućih reformi vezanih za decentralizaciju, lokalnim nadležnim organima je omogućena nadležnost u području kulture i zaštite kulturnog nasleđa pod uvjetima iz 2002. godine donesenog zakona o lokalnoj samoupravi. Pozdravljajući taj razvoj, Savjetodavni Komitet ima u obzir da je važno da nove lokalne vlasti budu pridruživane sa adekvatnim finansijskim izvorima (isto pogledati komentare Člana 15 ispod) i da će centralni nadležni organi odraditi svoj zadatak u ovoj sferi.

Član 6.

48. Savjetodavni Komitet je svjestan da je promocija tolerancije i interkulturnog dijaloga veoma kompleksan zadatak zbog uticaja konflikta iz 2001 godine na inter-etničke

odnose. Na osnovu ovoga Savjetodavni Komitet ističe da uspostavljanje poverenja između različitih etničkih grupa je između glavnijih ciljeva vladinih programa rada (isto pogledati Generalne primjedbe iznad) i da je ovaj prioritet reflektiran u oficijalnim državnim izjavama izdatim od strane Vlade. Savjetodavni Komitet je veoma zabrinut radi necjelosne posvjećenosti toleranciji nadležnih nacionalnih i lokalnih organa: prema tome podstiče nadležne organe da produže sa svojim radom i da pokažu svoju neprestanu posvećenost u svom zadatku, da ostvare dostojan dijalog između različitih oblasti društva u zemlji. Isto tako uzima u obzir, kao i vladini nadležni organi, svi zakonodavci i istaknute javne ličnosti da treba da odigraju svoju ulogu u razvoju interetničkih relacija oslobođeni od tenzija i raznih insinucija.

49. Savjetodavni Komitet napominje da između osnovnih principa Ohridskog Sporazuma je ubrojana "potreba da se začuva multi-etnički karakter Makedonske zajednice". Savjetodavni Komitet napominje međutim, da prag od potrebnih 20% populacije predstavljenom u operativnim djelovima Dogovora (Aneks A i B) za dobijanje povećanog nivoa zaštite generiralo je rasprostranjivanjem različitih reakcija i osjećaja između većine osoba koje pripadaju brojno manjim manjinama (tačnije Turci, Srbi, Romi, Vlasi i Bošnjaci). Savjetodavni Komitet nada se, prema tome, da će nadležni organi doći do zaključka za ublažavanje tog straha i preduzeti potrebne mjere da osiguraju da brojno manje manjine budu uključene u inter-kulturni dijalog.

50. Savjetodavni Komitet ističe da je veoma niski nivo socijalne interakcije u svakodnevnom životu između različitih etničkih grupa, posebno između Makedonaca i Albanaca. Ta pojava ostaje izvor duboke nesigurnosti: svakako, da cjelosno različite zajednice žive jedni pored drugih bez neophodnog međusebnog komuniciranja. Savjetodavni Komitet napominje da je to doprinelo da zajednice postanu zatvorenije, stanje koje je najviše zastupljeno u obrazovnom sektoru (isto pogledati Članove 12 i 14 ispod).

51. Savjetodavni Komitet je duboko zabrinut od izražene radikalne reakcije mnogih mladih Makedonaca i Albanaca na planiranim mjerama o uvođenju integriranog obrazovanja. Veliki broj incidenata povezan je sa uvođenjem dopunskih odeljenja u Albanskim i u Makedonskim školama tako da funkcioniranje tih škola sa mešanom etničkom populacijom se izdiglo na nivo otvorenog konflikta, razdvajajući mladu populaciju etničkom linijom. Ova ispoljavanja netolerancije i odbijanje mešovito obrazovanja bila su osuđivana sa strane nadležnih organa. Ipak, Savjetodavni Komitet smatra veoma važnim da nadležni organi imaju u obzir šta se može učiniti na lokalnom i nacionalnom nivou, kratkoročno i dugoročno da odstrane ovaj problem i nađu međusobno razumjevanje. Savjetodavni Komitet uzima u obzir važnost mjera zamišljenim u ovim oblastima da budu pridruživane objašnjenjem cilja, t.e. kako će se ti ciljevi ostvariti. Savjetodavni Komitet je ubeđen da preko ohrabriranja debate, takav pristup će pomoći i suprostaviti se brojnim primjedbama, bilo kakav pokret na adresu specifičnih potreba jedne zajednice u obrazovnom sektoru podrazumeva eroziju prava u kome uživa većina populacije.

52. Kao što je pomenuto u vezi sa Članom 4. iznad, Savjetodavni Komitet doznaje da

su Romi još uvijek diskriminirani u mnogobrojnim oblastima (domaćinstvo, obrazovanje, zapošljavanje, pristup do socijalnih službi) i žrtve su predrasude, ubrajajući tu i medije (isto pogledati Član 9 ispod). Savjetodavni Komitet bilježi da se osobe koje pripadaju Egipćanskoj zajednici suočavaju sa sličnim problemima. Uzima se u obzir da bi nadležni organi trebali preuzeti sve moguće mjere, koje su veoma bitne ubrajajući nacionalnu strategiju za Rome i iskorjeniti obrazovnu diskriminaciju nad djecom.

53. Savjetodavni Komitet je duboko zabrinut u vezi izvještaja o nasilju i tretmana bolesnika koji pripadaju manjinama (posebno osobe koje pripadaju Romskoj i Albanskoj zajednici) od zakonodavnih službi. Zabrinjavajuće je da u mnogim slučajevima, potrebne legalne akcije nisu bile preduzete. Razlozi za ovo su mnogobrojni i ubrajaju žrtvin nedostatak povjerenja u policiju i pravni sistem. Savjetodavni Komitet podstiče nadležne organe da vode detaljni račun o spravljanju sa žalbama o policiskoj brutalnosti, način na koji se vodi istraga i optužbe koje daju akcent o predrasudi prema određenim manjinama u policiji i tužilaštvu. Savjetodavni Komitet i dalje podstiče nadležne organe da preuzmu generalne mjere da isprave neuspjehe, posebno da postupaju na osnovi specifičnih preporukama izloženih sa strane Evropskog Komiteta za Zaštitu od Torture, Nehumanosti ili Postupaka Degradiranja ili Kaznjavanja. Bilo koja optužba od strane bolesnika da bude registrovana i tretirana kaznom sa strane sudije, koji bi trebao odmah ispratiti sudsko medicinsku ekipu da preduzme potrebne mjere i da se osiguraju da se optužbe pravedno istraže.

54. U ovim okolnostima, Savjetodavni Komitet isto tako bjeleži važnost o mjerama regrutovanja i obuke osoba koje pripadaju manjinama i koje su sad momentalno upoznate o podršci OSCE da bi se formirale multietničke policiske jedinice. Dok Savjetodavni Komitet podstiče nadležne organe da produže sa svojom podrškom na ovoj liniji, isto tako poziva nadležne organe da osiguraju učešće svih manjina u ovim vježbama, takođe i postojećim ljudskim pravima, svjesnost o kulturnim, religiskim i etničkim razlikama isto tako je oblik integralnog djelaje profesionalnog treninga novim regrutima i policiskim oficirima (isto pogledajte Član. 15 ispod).

55. U pogledu medija, Savjetodavni Komitet napominje da i pored nekih pohvalnih inicijativa, kao što je formiranje Počasnog Savjeta Udruženja Novinara koje bi omogućilo osmatranje profesionalnog ponašanja novinara, slika o nacionalnim manjinama prenetu u mnogim oblastima medija ostaje prekrivena predrasudom da manjine dobijaju malo pokriće, što dovodi do etničke tenzije. Savjetodavni Komitet skreće pažnju na činjenicu da u nekim slučajevima etničko porijeklo osobe koja je učinila krivično djelo je nepotrebno obelodanjeno kada osoba koja je pod istragom pripada Romskoj manjini. U svetlu pomenutih incidenata pod paragrafom 51 treba imati u vidu posebne uloge koje medije imaju u promociji kulturne tolerancije. Savjetodavni Komitet uzima u obzir da se trebaju preuzeti tekuće mjere da bi se popravio profesionalizam i pravednost medija. Savjetodavni Komitet dalje bilježi da retorička nejednakost i mržnja govora je rijetko osuđivana pod Članom 319 krivičnog zakona. Svjestan za potrebu i poštovanje slobode izražavanja i uredničke slobode medija, Savjetodavni Komitet smatra važnim da nadležni organi osiguraju potkrepu u borbi protiv mržnje govora, a to je shodno implementirano u skladu Preporuka Komiteta

Ministara' Br. (97) 20 "Govor Mržnje".

56. Savjetodavni Komitet doznaje da, opšto govoreći, religiozna tolerancija preovladava u zemlji. Međutim, u pogledu izvještaja o tenzijama između Makedonske i Srpske ortodoksne crkve, Savjetodavni Komitet potstiče nadležne organe da budno sprovode i obezbijede cjelovito poštovanje religiozne slobode posebno u religioznim zajednicama vezanim sa manjinama. Savjetodavni Komitet je doznao da je zakon o crkvama i religioznim zajednicama u pripremi i nada se da će taj proces dovesti do prihvatanja ovog zakona koji bi trebao ubrojiti pretstavnike različitih religioznih zajednica, čime će se pomoći da se učvrsti inter-religiozni dijalog.

57. Savjetodavni Komitet napominje da je "bivša Jugoslovenska Republika Makedonija" preuzela Rome, Aškale i Egipćane koji su se nastanili sa Kosovo sukcesivno od 1999 godine. Mnogi od ovih pojedinaca žive sa porodicom, ili u nekim slučajevima u kampovima u blizini Skoplja. Kao lokalna Romska populacija koja živi po strani, oni žive u teškim uvjetima. Zbog njihovog nesigurnog statusa, oni nemaju adekvatan pristup do mnogobrojnih fundamentalnih socijalnih prava i pronalaze sebe potisnutim u zajednicama. U ovim okolnostima, Savjetodavni Komitet prihvaća usvajanje Zakona o Azilu u avgustu 2003 godine, koji sada omogućuje legalan okvir za određivanje legalnog statusa od ne-nacionalnih osoba prisutnih u "bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji". Savjetodavni Komitet se nada da će implementacijom ovog zakona omogućiti osobama koje pripadaju ovoj grupi da uživaju status koji će im omogućiti zaštitu i jednakost pred zakonom, prema Članu 4. Okvirnog Dogovora.

Član 7.

58. Baziran na informacijama sa kojim raspolaže, Savjetodavni Komitet smatra da implementacija ovog člana ne daje poseban akcent za bilo koje posebno osmatranje.

Član 8.

59. Savjetodavni Komitet napominje da Član 19. iz Ustava garantuje religioznu slobodu i omogućuje jednakost između religija.

60. Savjetodavni Komitet napominje da ima nejasnoća o ozakonjenju pri registraciji. Postoji nesigurnost u vladinoj proceduri i ima nekih nejasnoća u statutarnim zahtjevima za registraciju pratećih Ustavnih izmjena iz 1999. godine, povlačenjem nekih uredbi iz zakona za Religiozne Zajednice i Grupe (1997. godine). Savjetodavni Komitet potstiče nadležne organe da objasne proceduru registracije i istu učine lakšom u praksi za sve religiozne zajednice i grupe.

Izveštaj Vlade "bivše Jugoslovenske Republike Makedonije" pri posjeti kod "bivše Jugoslovenske Republike Makedonije" obavljen od Evropskog Komiteta za Zaštitu od Torture, Nehumanosti, Degradaciskih Postupaka ili Šteta (15-19.07. 2002) objavljen 16.01.2003 godine

Član 9.

61. Savjetodavni Komitet napominje da se u okvirima domaćeg zakonodavstva garantuje sloboda izražavanja za osobe koje pripadaju manjinama i da im se dozvoli osnivanje svojih medija.

62. U pogledu sektora emitovanja, Savjetodavni Komitet napominje da u odnosu Člana 45 paragraf 2 iz Zakona za Javno emitovanje, kompanija je obavezna da emituje programe na jezicima manjina. Savjetodavni Komitet dalje napominje da Zakon ne obezbjeđuje bilo koju garanciju o minimalnom trajanju ovih programa. Savjetodavni Komitet napominje da je krajem 2002 godine, treći televizijski kanal, MTV 3, namjenjen za emitovanje programa jedino na jezike manjina, pored Albanskog i na drugim jezicima: Turskom, malo manje na Romskom, Vlaškom, Srpskom i Bosanskom. Savjetodavni Komitet shvata međutim, da postoje mnogobrojni problemi sa vođenjem kanala, koji je do sad funkcionirao probno. Od problema koji su preneti Savjetodavnom Komitetu skrenuta je pažnja, ili da se otkazu programi na nekim jezicima (Turski i Vlaški) ili da ih pomjeste u vrijeme kad ima više gledaoca, nedostatak prijema u nekim ruralnim oblastima, na primjer, gde je ogromna Turska populacija, nema dobar prijem zbog nedostatka potrebnih sredstava. Savjetodavni Komitet izjavljuje da kao rezultat, programi privlače mnogo mali broj publike. Savjetodavni Komitet smatra da bi nadležni organi trebali razgledati probleme izbliza i poduzeti potrebne mjere da osiguraju kvalitetno emitovanje programa, ubrajajući i finansisku pomoć. Savjetodavni Komitet izjavljuje sa velikim zadovoljstvom da Zakonom za emitovanje na lokalnom nivou i u oblastima gdje većina populacije je sastavljena od nacionalnih zajednica, emitovanje može biti na jeziku te zajednice i da u praksi 7 od 29 lokalnih emitovanja se odvija na jezicima Albanske, Turske, Romske, Vlaške i Srpske zajednice.

63. Savjetodavni Komitet napominje da u sklopu privatnog emitovanja, Savjet za Radiodifuziju izdaje licence privatnim televizijskim stanicama koje emituju na jezicima manjina, koje su isto tako zadužene da emituju i na Makedonskom jeziku pod Članom 45 paragraf 4 iz zakona za emitovanje. Savjetodavni Komitet izjavljuje da je teško dobiti licencu o emitovanju u uvjetima kada se mora emitovati na Makedonskom kontinuirano oko 20 % programa, u dodatku na jezicima manjina. Savjetodavni Komitet svjesan je da Amandman o zakonu za emitovanje je uzet u obzir i nada se da će ova revizija omogućiti zaštitu manjinama i lakši pristup do medija. Savjetodavni Komitet izjavljuje da činjenica da nijedna licenca nije dodeljena za privatno emitovanje na albanskom jeziku na nacionalnom nivou je izvor nezadovoljstva i očekuje da se rešenje može naći da bi se udovoljile potrebe ove zajednice.

64. U odnos pisanih medija, Savjetodavni Komitet primjećuje da su dodeljeni grantovi na godišnjem nivou za vjesnike i časopise na jezik manjina, uključujući i vjesnik Flaka na albanski jezik i turski vjesnik Birlik. Savjetodavni Komitet primjećuje da je ipak imalo određenih žalbi u odnos na fer podjelu fondova i smatra da vlast treba da vodi više računa za veći balans i potkrepu u tom smjeru, imajući u obzir potrebe manjih zajednica. Savjetodavni Komitet primjećuje u izvještajima dobijenim od Vlade, da će tekući proces privatizacije najvećih izdavačkih kuća imati odlučujući uticaj na štampanje

izdanja na jezik manjih zajednica. Dakako, što tekuća privatizacija zaseže cjelokupnu štampu u zemlji. Savjetodavni Komitet smatra da pisani medijumi zajednica, posebno za brojno manje zajednice, koje su posebno ranjlive sa obzirom na ograničenu potražnju u koju oni djeluju i gdje vlasti treba da obrate posebnu pažnju pri iznalaženju načina čime ovaj razvoj neće disproporcionalno uticati na manjinske pisane medije.

65. Kao što je već bilo pomenuto u gore navedenom Članu 6., Savjetodavni Komitet smatra da se treba dati više potkrepe obuci novinara u pravcu informiranosti o manjinama sa ciljem da se obezbjedi šire i visoko kvalitetno pokriće temama koje se odnose na manjinske zajednice. Savjetodavni Komitet primjećuje da manjine nisu dovoljno zastupljene u javnom medijskom sektoru. Od pretstavnika albanske zajednice doznalo se da personal albanskih redakcija nacionalne televizije nema potrebnu tehniku i ljudske resurse za adekvatno izvršenje njihovih zadaća. Savjetodavni Komitet smatra da se treba učiniti dopunski napor za zapošljenje novinara manjinskih zajednica i njihovo cijelosno integriranje u TV stanicama.

Član 10.

66. Savjetodavni Komitet primjećuje da je pod Članom 7 iz Ustava oficijalni jezik u zemlji Makedonski. U isto vreme, Savjetodavni Komitet smatra da ove uredbe, u suglasnost sa Aneksom A Ohridskog dogovora, omogućuju korišćenje jezika koji se razlikuju od makedonskog.

67. U Članu 7 iz Ustava pravi se razlika između upotrebe jezika koji su različiti od makedonskog na nacionalnom i lokalnom nivou. Na nacionalnom nivou jezik različan od makedonskog je oficijalni jezik ukoliko ga govore najmanje 20% od ukupne populacije u zemlji pod sledećim uvjetima: jezik se može upotrebljavati u organima Republike suglasno zakonom, on se može upotrebljavati ramnomerno sa Makedonskim u komunikaciji lokalnih pretstavnika i centralne vlasti, samo ukoliko ga govore najmanje 20% stanovništva te opštine. Na lokalnom nivou Savjetodavni Komitet primjećuje da u onim opštinama gdje taj jezik govore najmanje 20% od žitelja, taj jezik treba da se koristi kao oficijalni jezik zajedno sa makedonskim.

68. Savjetodavni Komitet pozdravlja činjenicu što ova ustavna uredba u velikoj mjeri reflektuje principe iz Člana 10 paragrafa 2 Okvirnog sporazuma. Savjetodavni Komitet od informacija dobijenih od Vlade primjećuje da su Albanski, Turski, Srpski i Romski priznati kao oficijalni jezici u određenim opštinama. Savjetodavni Komitet doznaje da je nacrt zakon o upotrebi jezika i pisama pripremljen i savjetodavni Komitet se nada da će ovaj zakon omogućiti cjelosnu implementaciju gorepomenute ustavne garancije.

69. Savjetodavni Komitet pozdravlja činjenicu što lokalne vlasti imaju mogućnost u odlučivanju i upotrebi jezika koji govore manje od 20% stanovništva (vidi Član 7 od Ustava i član 90 (2) iz Zakona za Lokalnu Samoupravu od 24.01.2002 godine). Zato, Savjetodavni Komitet savjetuje lokalnim vlastima u okviru njihovih mogućnosti da obezbjedi implementaciju ovih uredbi na pragmatičan način, vodeći račun na

lokalne potrebe i uvjete u suglasnost sa Članom 10, paragraf 2 .

70. Savjetodavni Komitet takođe primjećuje da uredbe o ličnim dokumentima omogućavaju upotrebu jezika što je u skladu sa zahtjevom za statut oficijalnih jezika□. Savjetodavni Komitet je informisan da je implementacija novih uredbi u praksi predmet dugog odlaganja, osobito kada je rječ o osobnim dokumentima. Praktične moguće poteškoće koje će proizaći pri obezbeđivanju dvojezičnih dokumenta su očevidne Savjetodavni Komitet je na mnenju da je veoma bitno da vlast implementira zakonsko propisane garancije.

71. Savjetodavni Komitet isto tako primjećuje da u krivičnom zakonu omogućuje se korišćenje prevodioca u krivičnoj parnici . Savjetodavni Komitet primjećuje takođe, da je takva mogućnost moguća i u građanskoj parnici. Savjetodavni Komitet primjećuje, ipak, da u praksi ima poteškoća u korišćenju drugih jezika (osobito albanski i turski) u sudske procese, kao rezultat deficita kvalifikovanih prevodioca. Savjetodavni Komitet savjetuje vlasti da preuzmu određene mjere u pravcu eliminisanja ovih nedostataka, potrebna je obuka kvalifikovanih tumača da bi se obezbjedilo garantovano pravo u krivičnoj parnici za osobe koje pripadaju zajednicama.

Član 11.

72. Kao što je bilo primjećeno u Članu 10, zakonodavstvo "bivše Jugoslovenske Republike Makedonije" obezbjeđuje pravo izdavanja dvojezičnih dokumenta. Pažnja Savjetodavnog Komiteta bila je privučena činjenicom da transkripcija imena pripadnika turske zajednice na azbuci oficijalnog državnog makedonskog jezika dovodi do izvjesnog fonetskog iskrivljenja. Posebno imena koja su u prošlosti silom promjenjena i još uvijek se koriste kao takva. Savjetodavni Komitet smatra da je od velike važnosti da se u javnoj administraciji preuzmu određene mjere da bi se omogućila fonetska transkripcija na oficijalnom jeziku imena osoba koja pripadaju nacionalnim manjinama. Sva imena koja su u prošlosti bila promjenjena da se vrate u originalnoj formi ukoliko za to postoji zahtjev. Vlast treba omogućiti proceduru za da povratak imena profunkcioniše u praksi, isto tako treba informisati osobe koje pripadaju manjim zajednicama o postojanju takve mogućnost.

Pored makedonskog, i albanski je oficijalni jezik u 34 opštine, turski u 5 opština, romski i srpski u po jednoj opštini (izvor: Ministarstvo za Lokalnu Samoupravu)

73. Upotreba različitog jezika od Makedonskog u odnosu na lokalna imena i druge toponimske informacije nije regulirana posebnim zakonom, već je predmet opštih pravila za korišćenje jezika, kao što je i bilo dogovoreno Ohridskim Dogovorom (vidi Član 10). Natpisi mogu da budu na jezik zajednice ukoliko ima status oficijalnog jezika, odnosno ukoliko ga govore najmanje 20% žitelja u toj opštini. Savjetodavni Komitet primjećuje da ovo pravilo dosada šire nije primenjivano u praksi. Savjetodavni Komitet poziva vlast da razgleda ovo pitanje i da preuzme neophodne korake za potsticanje upotrebe drugog jezika pored Makedonskog, za obelježavanje lokalnih imena ukoliko ima određen zahtjev i uvjet za takve natpise. Savjetodavni Komitet primjećuje da lokalna vlast ima ovlašćenje u tom pravcu i Savjetodavni Komitet poziva centralnu vlast da se osigura da lokalna vlast prihvata zahtjeve Člana 11 paragrafa 3 Okvirnog dogovora.

Član 12.

74. Savjetodavni Komitet je izrazio duboku zabrinutost u odnosu na netolerantno odnošenje među Makedonskim i Albanskim razredima po povodu uvođenja dopunskih časova na albanskom i funkcionisanje etničko mješanih škola (vidi Član 6 gore). U ovom kontekstu Savjetodavni Komitet smatra da se treba dati centralno mjesto principima iz člana 12 paragrafa 2 čija cilj je olakšavanje kontakta između učenika i nastavnika iz različitih zajednica kada se dizajniraju mjere u oblasti obrazovanja. Ove mjere imaju za cilj promoiviranje znanja kulture, istorije jezika i religije različitih grupa, čime se daje doprinos interkulturnom dijalogu. U vezi informacija koje je Savjetodavni Komitet dobio o sve većem jezičnom jazu između različitih zajednica, Savjetodavni Komitet smatra da posebnu pažnju treba usmjeriti u ohrabrenju učenja jezika koji se govore u tim regionima.

75. Iako se u državnom izvještaju pominje jačanje kapaciteta škola kao prioritet vladinog djelovanja, Savjetodavni Komitet primjećuje da sektor koji je odgovoran za razvoj obrazovanja pri Ministarstvu za obrazovanje nema ni kadra, ni sredstava za efikasno djelovanje. Savjetodavni Komitet savjetuje vlast da razmotre stanje i da omoguće uvjete sektorima, da se otklone problemi koji proizlaze iz školskih uvjeta i nastavnog resursa (vidi Član 14 niže).

76. Savjetodavni Komitet primjećuje da jedna od poteškoća koja se sreće u implementaciji principa iz Člana 12 paragraf 1 Okvirne konvencije, nedostatak udbenika na druge jezike pored makedonskog. Savjetodavni Komitet smatra da se trebaju preduzeti određene mjere za obezbjeđenje udbeničkog materijala za manje zajednice pri čemu se treba iskoristiti i bilateralna suradnja sa susjedima ukoliko je potrebno.

77. Pažnja Savjetodavnog Komiteta u više navrata bila je usmjerena na probleme nedostatka kvalifikovanog kadra koji treba da realizuje nastavu na jezik manjina. Ovaj nedostatak osobno je akutan u slučaju određenih manjinskih zajednica naročito kod Romske i Vlaške zajednice. Savjetodavni Komitet smatra da Vlasi trebaju više pažnje posvetiti ovom problemu, obezbjeđiti adekvatnu i priznatu obuku nastavnog

kadra koji predaje ove jezike, ali takođe da vrši i monitoring nastave uz usku saradnju sa organizacijama koje predstavljaju ove zajednice (vidi Član 14 niže).

78. U vezi obrazovanja Roma, Savjetodavni Komitet je svjestan za mnoge inicijative u poslednjim godinama sa strane nevladinog sektora za olakšanje obrazovanja i integracije Romske djece. Prema mnenju Savjetodavnog Komiteta, stanje u odnosu na obrazovanje Romske djece i Romskih djevojaka još uvijek je zabrinjavajuće. U Državnom izvještaju statistika prikazuje nizak stupanj pohađanja škola i visok stupanj napuštanja škole u osnovnom obrazovanju od strane Roma. U ovom kontekstu Savjetodavni Komitet smatra da Nacionalna strategija za Rome koja se u ovom trenutku razvija (vidi Član 4 gore), ima značajnu ulogu pri rušenju prepreka sa kojim se susreću Romski djeca u obrazovnoj sferi. Savjetodavni Komitet savjetuje vlast da se preduzme sve mjere da se sve strane uključe, naročito roditelji romske djece, kao i da se uzmu u obzir dječje potrebe, njihova kultura i jezik, u suglasnost sa principima sadržanima u Preporukama Komiteta Ministara (2000)⁴, o obrazovanju Roma / Ciganske djece u Evropi .

79. Konkretnije, Savjetodavni Komitet ističe potrebu da se skrene posebna pažnja na pretškolsko obrazovanje djece Roma kao strategija za integraciju. Savjetodavni Komitet primjećuje da vlast planira učiniti promjene u zakonu za zaštitu djece i zakonu za osnovno obrazovanje.

80. Pored Romske zajednice, od podataka datim u Državnom izvještaju, Savjetodavni Komitet primjećuje da značajan broj djece iz Albanske i Turske zajednice napuštaju obrazovanje, sa posebnim akcentom na period između osnovnog i srednjeg obrazovanja. Savjetodavni Komitet smatra da vlast treba pažljivije da ispita uzroke za ovakvo stanje, vodeći računa za komentare iz Člana 14 niže i da preuzme neophodne korake za razrešenje problema.

81. Na polju visokog obrazovanja, Savjetodavni Komitet primjećuje da su bile preuzete mjere u odnosu na pozitivnu diskriminaciju za olakšanje ulaza u visokom obrazovanju pripadnika zajednica. Uspostavljanjem kvota cilj još od 1996. godine je da obezbjedi pravičnu zastupljenost u visokom obrazovanju prema procentu zastupljenosti te populacije. U praksi, i pored toga što ima izvjesno poboljšanje u odnosu pristupa manjina na Univerzitetima u Skoplju i Bitolju, sistem ipak nije donio očekivane rezultate kada je riječ o Romima. Savjetodavni Komitet smatra da vlast treba uvjesti monitoring sistem s ciljem omogućiti svim zajednicama jednak pristup do visokog obrazovanja.

Vidi zakon o ličnim dokumentima (prema kome lične karte lica koja govore na drugi zvaničan jezik, različit od makedonskog, mogu da budu pečaćeni na taj jezik i na azbuku korišćena od lica, pored makedonskog) kao i zakon o registru rođenih, umrlih i venčanih prema kome u opštine gdje je najmanje 20% od stanovništva koji govore drugi oficijalni jezik, pored makedonskog, formulari za gorenavedene registre trebaju se štampati i potpunjavati na tom oficijalnom jeziku.

82. Savjetodavni Komitet primjećuje da na Filološkom Fakultetu ima katedra za albanski i turski jezik, ali smatra da treba učiniti izvjesne korake za proširenje, uključujući i druge jezike s ciljem da se odgovori na zahtjeve koji u momentu nisu realizovani, posebno vlaški jezik.

83. Savjetodavni Komitet posebno je svjesan za vruće debate i tenzije koje su pratile proces koji je vodio do priznanja Tetovskog Univerziteta, kao državni univerzitet prema Zakonu od 21.01.2004 godine i sumnje u određenim krugovima da univerzitet na albanskom jeziku dovodi do daljnje segregacije. Savjetodavni Komitet smatra da će ovo priznanje omogućiti pripadnicima albanske zajednice sticanje kvalitetnog visokog obrazovanja, nešto što će prema određenim viđenjima imati suprotne rezultate u međuetničkim odnosima. Savjetodavni Komitet savjetuje vlast da preuzme sve akreditovane mjere, zaključno i priznanje nastavnog programa i diploma koje će se izdavati na Tetovskom univerzitetu.

84. Sa druge strane, Savjetodavni Komitet pozdravlja činjenicu da privatni Univerzitet Jugo-istočna Evropa, obezbjeđuje nastavu na Albanskom, Makedonskom i na Engleskom i olakšava integraciju studenata sa različitom etničkom pozadinom.

Član 13.

85. Savjetodavni Komitet primjećuje da po Članu 45 iz Ustava, građani imaju pravo da otvaraju privatne škole na svim stepenima obrazovanja, isključujući osnovno nivo. Savjetodavni Komitet primjećuje da se otvaranje privatnih institucija ovoga tipa uređuje uvjetima propisanih zakonom.

86. Savjetodavni Komitet smatra da, iako se to ne odnosi na manjine, zabrana da se otvaraju škole na nivou osnovnog obrazovanja ne podudara sa Članom 13 iz Okvirnog Dogovora. Ipak, Savjetodavni Komitet primjećuje da prema Članu 44 Ustava, svako ima pravo obrazovanja na jednakim osnovama. Zabrana za otvaranje privatne osnovne škole stavlja pripadnike manjih zajednica u podređenom položaju u odnos na obrazovanje na jezik manjina (vidi komentare u okvirima Člana 14 niže). Savjetodavni Komitet smatra da se stanje treba revidirati u smislu odobrenja privatnog osnovnog obrazovanja.

Član 14.

87. Savjetodavni Komitet pozdravlja činjenicu da je pravo pripadnika zajednica na obrazovanje na njihovom jeziku u osnovnom i srednjem obrazovanju unešeno u Ustavu (Član 48).

88. Savjetodavni Komitet primjećuje, ipak, da u praksi ima ozbiljnih nedostataka u odnosu nastave na jezik manjina.

89. Savjetodavni Komitet primjećuje da u ruralnim sredinama koje su većinski nastanjene pripadnicima turske zajednice, nema nastave na Turskom jeziku tako da su djeca prinuđena da putuju do drugih mjesta kako bi pratila nastavu na njihovom jeziku. Ali zbog ekonomskih poteškoća i nedostatka infrastrukture, ipak takva putovanja rijetko su moguća, a to dovodi do povećanja problema sa napuštanjem obrazovanja.

90. Savjetodavni Komitet ima saznanje da je bilo zahtjeva od osoba koje pripadaju manjinama (osobito Albanske i Turske) za dopunska odelenja, osobno osnovnog obrazovanja, ali nisu bila omogućena od strane vlasti. Savjetodavni komitet smatra veoma bitnim da u okviru Člana 14 paragrafa 2 treba se dati adekvatan tretman ovim zahtjevima. Savjetodavni Komitet savjetuje vlasti da omoguće određena rešenja sa ciljem da se odgovori na zahtjeve zajednica i da se razviju specifični kriterijumi za otvaranje odelenja na jezik zajednica.

91. Savjetodavni Komitet smatra da je implementacija Člana 14 iz Okvirnog Dogovora usko povezana sa implementacijom Člana 12 paragrafa 2. Savjetodavni Komitet smatra da gorenavedene primjedbe u odnosu na pravo za obuku kompetentnih nastavnika i suglasno time, obezbjeđivanje adekvatnog nastavnog materijala, će olakšati ostvarivanja prava pripadnika zajednica da imaju nastavu na njihovom maternjem jeziku i da uče isti.

92. Savjetodavni Komitet primjećuje da prava koja proizlaze iz Člana 48 Ustava, a koja pripadaju Vlaškoj, Romskoj i Srpskoj zajednici, nisu aplicirana u praksi. Savjetodavni Komitet raspolaže informacijom da samo nekoliko odelenja fakultativno izučavaju romski jezik. Zahtjev za otvaranje dopunskih odelenja za fakultativno izučavanje Vlaškog jezika je odbijen, a broj odeljenja na Srpskom smanjen pa se djeca od prvog do četvrtog grupiraju u istom razredu. Savjetodavni Komitet savjetuje vlastima pažljivo da se odnose na potrebe zajednica i da im se obezbjedi adekvatna pomoć za nastavu na manjinskom jeziku. U vezi pripadnika Romske zajednice, Savjetodavni Komitet se nada da će Nacionalna strategija koja je u pripremi, omogućiti neke odgovore, usklađenje sa nastavnim programom i realizaciju ideju o kvalitetnom kadru.

Član 15.

93. Savjetodavni Komitet pozdravlja činjenicu što Ustav "bivše Jugoslovenske Republike Makedonije" kao što je prikazano dalje i u Ohridskom Dogovoru, sadrži brojna prava koja postavljaju zakonsku osnovu za povećano sudjelovanje pripadnika zajednica u javnom životu.

94. Savjetodavni Komitet posebno pozdravlja postojanje niz ustavnih prava koji reflektuju interese pripadnika zajednica u zakonskim procesima. Savjetodavni Komitet primjećuje na primjer, da je Ustav uveo sistem dvovećinstva za usvajanje zakona koji se tiču zajednica (kultura, upotreba jezika, obrazovanje, lična dokumentacija i upotreba simbola). Prema ovome, ovakvi zakoni moraju obezbjediti ne samo većinske glasove, već i većinu glasova pripadnika zajednica koji nisu vječina u cjelokupnoj populaciji.

Ovakva procedura primjenjuje se pri imenovanju Javnog pravobranitelja, tri od devet sudija koji sjede u Ustavnom sudu i tri člana Sudskog savjeta. Savjetodavni Komitet isto tako primjećuje osnivanje specijalne skupštinske komisije, Komiteta za odnose sa zajednicama, u kojem je garantovano učešće manjina.

95. Cjeneći značaj ranije pomenutih uredbi, Savjetodavni Komitet primjećuje tendenciju političara za polariziranje među partijama glavno između Albanaca i Makedonaca i da postoji opasnost u tim slučajevima, brojno manje zajednice da budu isključene iz debata. Savjetodavni Komitet smatra da su veoma bitne diskusije za zaštitu manjina i bilo koja diskusija u ovom kontekstu ne treba se monopolizirati od političkih partija, isključujući manjinske grupe.

96. Savjetodavni Komitet priznaje vrijednosti različitih načina direktnih dijaloga koji mogu da se uspostave između Vlade i organizacija koje predstavljaju sve zajednice, uključujući brojno manje zajednice. Savjetodavni Komitet smatra da je ovakav način dijaloga dosta limitiran. Savjetodavni komitet priznaje želju vlasti da se diskutiraju problemi sa kojim se sudaraju manjine, ali Savjetodavni Komitet isto tako primjećuje da ima nedostataka u protoku informacija, što je bilo potencirano kao tekući problem manjina. Zbog toga, Savjetodavni Komitet smatra da vlast trebaju pokušati da poboljša zakonite i institucionalne okvire, osnivanjem Savjeta manjina na primjer, sve u cilju omogućiti dijalog sa organizacijama koje predstavljaju različite manjine oko pitanja koja ih interesuju.

97. Savjetodavni Komitet primjećuje da je preuzeto više mjera za unapređenje učešća pripadnika zajednica u javnoj administraciji. Savjetodavni Komitet isto tako primjećuje da se mjere okreću oko koncepta za pravičnu zastupljenosti kao što je i bilo predviđeno u Ohridskom dogovoru i pozdravlja činjenicu što se uredbe tumače na fleksibilan način, omogućujući stepeno povećanje zastupljenosti pripadnika zajednica. U tom smjeru, Savjetodavni Komitet primjećuje da pored iziskivanja zakonskih promjena u reformi, pomoću Evropske Unije bila je napravljena i šema za zapošljavanje pripadnika zajednica za rad u javnom sektoru. Svjesne za poteškoće u ostvarivanju reformi u vreme modernizacije javne administracije, vlasti se suočavaju suprotnim ciljevima: sa jedne strane potrebno je smanjene javne administracije, a sa druge strane, da promovišu zapošljavanje pripadnika zajednica u javnom sektoru, osobito Albanaca. Savjetodavni Komitet smatra da ovo neizbežno stvara određenje tenzije.

98. U tom kontekstu, Savjetodavni Komitet pozdravlja progres koji je do sada učinjen u odnosu na implementaciju principa u sektoru Ministarstva za unutarnje poslove, ohrabrenje vlasti da se nastavi s težnjom u odnosu na ravnopravnu zastupljenost za uključivanje brojno manjih zajednica. Savjetodavni Komitet smatra da se ovi principi trebaju aplicirati u sve sektore javne administracije (uključujući i sektor za odbranu). Savjetodavni Komitet smatra da je veoma bitno redovno vršiti monitoring napredovanja i u ovom kontekstu ističe se uloga agencije za državne službenike kojoj se treba dati više ovlašćenja u tom smjeru.

99. Savjetodavni Komitet smatra da mala zastupljenost pripadnika zajednica u sudstvu je posebno zabrinjavajuća. □ Savjetodavni komitet smatra da pored gorepomenutih ustavnih uredbi koje se odnose na Ustavni sud i Sudski savjet, važno je da vlast preuzme sve moguće mjere za popravku toga, posebno u slučaju Romske manjine, i njihovu odsutnost u raznim nivoima sudstva. Trebaju se pažljivo preuzeti određene mjere da bi se osigurala transparentnost ovog procesa i da se pazi on da se ne ispolitizira. Savjetodavni Komitet smatra da su ove mjere od velike važnosti za povećanje javnog poverenja u sudstvu uopće (da se vidu primjedbe u Članu 6 gore).

100. Savjetodavni Komitet pozdravlja tekuće reforme decentralizacije, prema usvojenom zakonu lokalne samouprave od 24.01.2002 god. Uzimajući u obzir visoko centraliziranu prirodu makedonskog administrativnog sistema i njegov doskorašnji negativni uticaj na zaštitu manjina, ove reforme predstavljaju veliki korak ka većem učešću i uključivanju nacionalnih manjina u administrativnim jedinicama, odakle oni i geografski pripadaju. Savjetodavni Komitet posebno primjećuje nove nadležnosti koje dobija opština u okvirima obrazovanja i primjećuje potencijalno važnu ulogu komiteta za odnose između zajednica, koji prema zakonu treba tek da se formiraju.

101. Savjetodavni Komitet smatra da prave mjere za važnost ovih reformi i njihov uticaj na učešće, mogu se voditi samo od aktuelnih vlasti koje su dostupne lokalnim vlastima. Savjetodavni Komitet smatra da je od posebnog značaja određivanje resursa da bi reforme bile efektivne u praksi i da bi prvi korak trebao biti usvajanje Zakona za lokalne finansije, koji je više puta bio odgođen. U isto vrijeme Savjetodavni Komitet ističe da proces decentralizacije ne oslobađa centralnu vlast od odgovornosti za učešće pripadnika zajednica.

102. Savjetodavni Komitet svjesan je visokog stepena nezapošljenosti u zemlji, veliki problem koji je prisutan u svim segmentima društva. Savjetodavni Komitet skreće posebnu pažnju albanskoj i romskoj zajednici, a posebno na albansku i romsku ženu u tom smjeru. Ovo proizlazi iz informacije Državnog izvještaja da je nezapošljenost posebno visoka kod ove dvije grupe. Pozdravljajući inicijativu koja se već realizuje nacionalnom strategijom za Rome, Savjetodavni Komitet smatra da vlasti trebaju učiniti dopunske napore za prevazilaženje ovog stanja. U ovom kontekstu, Savjetodavni komitet poziva vlast u konsultaciji sa manjinama o kojima je riječ, da razmisle koje radnje bi preuzeli u okviru strategije za smanjivanje bede, strategije koja je bila zacrtana 2000. godine.

□ Prema (nedatiranim) statističkim podacima obezbjeđenim u Državnom izvještaju, samo 11,5% (izbranih) sudija pripadaju zajednicama. Od njih Albanaca je 0,8% Turaka - 1,9%, Vlaha - 0,3% , Mak..Muslimana - 0,5% , druga lica islamske religije - 1,1%, Srba - 0,5%, Crnogoraca - 0,1%, Hrvata i Bugara 0,1%.

Član 16.

103. Savjetodavni Komitet primjećuje da među različitim zakonima koji se trebaju donjeti sa ciljem cjelodne realizacije Ohridskog Dogovora je zakon za opštinske granice. Savjetodavni Komitet primjećuje da je nacrt zakona bio priložen Skupštini i kao rezultat toga bilo je tenzija povezanih bojaznošću da će nove granice, predviđene novim zakonom promijeniti sastav teritorijalnih jedinica. Savjetodavni Komitet smatra da vlast mora obaviti konsultacije pre usvajanja zakona. Savjetodavni Komitet također smatra, kada je ispitivanje etničkog sastava populacije u vakvom kontekstu, vlasti trebaju da se osiguraju da rezultati popisa budu, ukoliko je potrebno, dopunjeni drugim analizama i studijama u vezi stanja manjina na lokalnom nivou. (vidi Opće primjedbe niže).

104. Savjetodavni Komitet primjećuje da je konflikt iz 2001. godine doveo do iseljavanja velikog broja ljudi (oko 170.000), promenišći etnički sastav populacije u određenim oblastima. Proces vraćanja tih ljudi otpočeo je i je u toku, što Savjetodavni Komitet smatra pozitivnim. Izvještaji ukazuju da svi uvjeti za bezbjedno vraćanje u etničke mješane sredine nisu dovoljno stimulirani, uključujući i pripadnike manjina, izjašnjavajući se protiv vraćanja, što i dalje zabrinjava. Savjetodavni Komitet smatra da svi uvjeti za trajno vraćanje se trebaju obezbjediti i u vezi s tim poziva makedonsku vlast da preuzme sve potrebne korake, uključujući saradnju sa međunarodnom zajednicom, sve u cilju promjene klime nesigurnosti, realne ili zamišljene, pripadnicima manjina. Dakako, treba se produžiti sa težnjom za popravku domova i oživjeti privredu koja je ratnim sukobom bila uništena.

105. Savjetodavni Komitet smatra da se vlasti trebaju osigurati da zahtjevi za uvođenje viza od nekih susjednih država ne stvaraju nepotrebne probleme (proceduralne, finansiske ili druge prirode) u momentima kada se trebaju održavati pogranični kontakti, posebno kada se tiče lica koja su iste etničke, kulturne i jezičke pripadnosti.

Član 18.

106. Savjetodavni Komitet primjećuje da je "bivša Jugoslovenska Republika Makedonija" potpisala bilateralne sporazume na polju kulture sa brojnim zemljama, i preporučuje vlasti da razmišlja o potpisivanju sličnih sporazuma sa susjednim državama sa kojim još uvijek nije potpisala.

Član 19.

107. Na osnovu informacija kojima raspolaže, Savjetodavni Komitet smatra da na implementaciju ovoga člana nema nikakve primjedbe.

IV. GLAVNI NALAZI I KOMENTARI SAVJETODAVNOG KOMITETA

108. Savjetodavni Komitet vjeruje da će sledeći nalazi i komentari biti od koristi u nastavku dijaloga između Vlade i nacionalnih manjina, a Savjetodavni Komitet je uvijek na raspolaganju.

U odnosu na opće primjedbe

109. Savjetodavni Komitet smatra da je “bivša Jugoslovenska Republika Makedonija” duboko zašla u zakonske reforme koje direktno imaju uticaj na zaštitu nacionalnih manjina. Savjetodavni Komitet smatra da se reforme trebaju okončati u predviđenim rokovima i njihovo obezbjeđivanje celosne implementacije u praksi.

110. Savjetodavni Komitet smatra da je povratak povjerenja među različitim segmentima populacije glavni prioritet vlasti. Savjetodavni Komitet smatra da se ovaj prioritet poklapa se trajnim naporima i konkretnom inicijativom u cilju povećanja stepena inter-etničke tolerancije i interakcije.

111. Savjetodavni Komitet smatra da je opći osjećaj kod pripadnika manje brojnih etničkih manjina da se nalaze na rubu reformskih procesa iniciranog prema Ohridskom dogovoru i smatra da vlasti trebaju osigurati da će se svakom sledećom preuzetom mjerom voditi računa o stanju brojno manjih etničkih zajednica.

U odnosu na Član 3

112. Savjetodavni Komitet smatra da su pripadnici zajednice Egipćana nezadovoljni su nepriznanjem njihovog osobnog identiteta sa strane vlasti, ispoljavajući želju da budu uključeni u Okvirnom sporazumu. Savjetodavni Komitet smatra da Vlada treba omogućiti poštovanje zasebnog identiteta ove zajednice i ispitati mogućnost uključjenja ove grupe u Okvirnom sporazumu.

113. Savjetodavni Komitet smatra da se treba razgledati mogućnost uključjenja dopunske grupe u primjeni Okvirnog sporazuma na osnovi član po član i smatra da vlasti trebaju ispitati ovu stvar u dogovoru sa interesantima.

U odnosu na Član 4

114. Savjetodavni Komitet smatra da postoje izvjesne praznine u određenim zakonskim uredbama protiv diskriminacije i smatra da vlasti trebaju ispitati moguće proširenje uredbi o ne-diskriminaciji.

115. Savjetodavni Komitet smatra da se Romi de fakto sukobljavaju diskriminacijom na raznim poljima kao, domovanje i pristup do socijalno zdravstvenog osiguranja. Savjetodavni Komitet smatra da vlasti trebaju osmotriti stanje i preuzeti odgovarajuće korake čime bi se stavio kraj diskriminatorskoj praksi.

116. Savjetodavni Komitet smatra da postoji socio-ekonomski jaz između Roma i ostatka građanstva i smatra da Vlada treba produžiti napore za utvrđivanje nacionalne strategije Roma i da obezbjedi odgovarajući fond za ovu strategiju i da se ustanovi procedura za evaluaciju.

117. Savjetodavni Komitet smatra da Javni Pravobranitelj ima važnu ulogu u identificiranju i suprostavljanju diskriminacije, uključujući i njegove decentralizirane kancelarije i smatra da se za rad Javnog Pravobranitelja treba odati javno priznanje.

118. Savjetodavni Komitet smatra da ima pripadnika Albanske i Romske zajednice koji su još uvijek bez državljanstva i smatra da vlasti trebaju uzeti u obzir probleme sa kojima se susreću u procesu naturalizacije nakon nedavno usvojenog zakona za državljanstvo, februara 2003. godine.

U odnosu na Član 5

119. Savjetodavni Komitet smatra da je obezbjeđena državna podrška brojnim asocijacijama koji rade na promociji kulture raznih zajednica, no ta podrška nejednako je podjeljena od pretstavnika raznih zajednica. Savjetodavni Komitet smatra da dalje mjere, uključujući i jačanje Uprave za afirmaciju i razvoj kulture zajednica u Ministarstvu za kulturu, su potrebne za mimoilaženje ovih problema.

120. Savjetodavni Komitet smatra da je imalo žalbi od strane pretstavnika vlaške zajednice da se nalaze pod de-fakto asimilacijom. Savjetodavni Komitet smatra da daljim mjerama vlasti treba da ojačaju njihovu podršku u cilju da se održi vlaški identitet.

U odnosu na Član 6

121. Savjetodavni Komitet smatra da se uzroci ratnog konflikta još uvijek osjećaju u društvu i ujedno se komplikuje proces obnavljanja međuetničkog povjerenja i razumjevanja. Savjetodavni Komitet smatra da centralne i lokalne vlasti treba da učine dopunske napore kako bi promovirale toleranciju i miroljubive međuetničke odnose.

122. Savjetodavni Komitet smatra da postoji nizak stepen interakcije između različitih etničkih grupa, a posebno između Makedonaca i Albanaca i smatra da je od suštinskog značaja da vlasti preuzmu niz mjera da se suprostave fenomenu politiziranog društva u etničkim okvirima, posebno na polju obrazovanja.

123. Savjetodavni Komitet smatra da postoje zabrinjavajući slučajevi nasilja i

nekorektnosti ka pripadnicima manjina, osobito ka Romima i Albancima od strane službenih lica i da se veoma rjetko otpočinje zakonski postupak u vezi ovakvih slučaja. Savjetodavni Komitet smatra da vlasti trebaju pratiti stanje i temeljito ispitati žalbe o nasilju i nekorektnom tretmanu od strane policije.

124. Savjetodavni Komitet smatra da tretman pitanja manjina u određenim medijskim izvještajima ima jednostranu pokrivenost. Savjetodavni Komitet smatra da su potrebne dalje mjere za povećanje medijskih kapaciteta da bi se obezbjedilo balansirano izvještavanje o manjinskim pitanjima i da vlasti trebaju povećati pažnju na implementaciji uredbi koje potstiču borbu protiv nacionalne, verske i religiozne mržnje.

125. Savjetodavni Komitet smatra da brojni Romi, Aškali i Egipćani, izbjeglice iz Kosova, žive u krajno bjednim uvjetima koji ih dovode do ruba društva. Savjetodavni Komitet smatra da implementiranje zakona za azil treba da omogući pripadnicima ove zajednice da uživaju status koji im omogućuje jednakost i jednaku zaštitu pred zakonom.

U odnosu na Član 8

126. Savjetodavni Komitet smatra da postoji nesigurnost među manjinama u odnosu na proceduru i registraciju religioznih zajednica prema odluci iz 1999. godine za ukidanje određenih uredbi Zakona iz 1997. godine za religiozne zajednice i grupe. Savjetodavni Komitet smatra da vlasti trebaju objasniti proceduru u cilju olakšanja registracije različitih religioznih udruženja.

U odnos na Član 9

127. Savjetodavni Komitet smatra da je treći televizijski kanal, koji se emituje samo na jezicima manjina, u primjeni od 2002 godine. Međutim, Savjetodavni Komitet smatra da vlasti trebaju više da vode računa o problemima sa kojima se susreće ovaj kanal u cilju da se obezbjedi kvalitetan i unosan posao.

128. Savjetodavni Komitet smatra da legalne uredbe koje se odnose na privatno emitovanje na jezicima manjina, zahtjevaju da se programi pripremaju i na makedonskom pored jezika zajednica i da ovo pretstavlja poteškoću u praksi za dobijanje licence. Savjetodavni Komitet smatra da ima potrebe o revidiranju Zakona o Radiodifuziji.

129. Savjetodavni Komitet smatra da zabrinutost o pristupu manjina do medija, posebno na brojčano manje zajednice, zaslužuje daljnu pažnju.

U odnosu na Član 10

130. Savjetodavni Komitet smatra da ustavne uredbe koje se odnose na korišćenje jezika sadrže uredbe Člana 10 iz Okvirnog Dogovora i smatra da vlasti i dalje treba da definiraju zakonske obaveze koje proizlaze iz ustavnih uredbi u pretstojećem zakonu

za korišćenje jezika i pisma, kao i da se preuzmu mjere o implementaciji zakona o osobnim dokumentima.

131. Savjetodavni Komitet smatra da nedostatak kvalifikovanih prevodioca otežava korišćenje drugih jezika pored makedonskog u sudskim parnicama što je uredba krivičnog zakona i smatra da vlasti treba da skrenu pažnju ka ovom problemu kao prioritet, posebno obezbeđivanjem stručnih programa i obuke za prevodioce.

U odnosu na Član 11

132. Savjetodavni Komitet smatra da ima problema sa ličnim dokumentima na relaciji fonetske transkripcije imena pripadnika turske zajednice kao imena koja su silom bila promjenjena u prošlosti. Savjetodavni Komitet smatra da vlasti trebaju preuzeti odgovarajuće korake da se obezbjedu mogućnost korišćenja pisma oficijalnog jezika, imena pripadnika nacionalnosti da budu upisana u njihovoj fonetskom obliku, te da se omogući da lica čija imena su u prošlosti nasilno promjenjena se vrate u originalnoj formi.

133. Savjetodavni Komitet smatra da drugi jezici pored makedonskog, koji imaju službeni status, rjetko su korišćeni u praksi u upotrebi lokalnih imena i topografskih oznaka. Savjetodavni Komitet smatra da vlasti trebaju razgledati ovaj problem.

U odnosu na Član 12

134. Savjetodavni Komitet smatra da ima izliva netolerancije među Makedonskim i Albanskim đacima, posebno po pitanju mješanih škola i smatra da vlasti trebaju da imaju za primarni cilj olakšanje kontakta između učenika kada preuzimaju određene mjere na polju obrazovanja, uključujući i promociju individualnog priznanja jezika koji se govore u regionu.

135. Savjetodavni Komitet smatra da Uprava u Ministarstvu za obrazovanje koja radi na obrazovanju manjina nema institucionalni kapacitet za adekvatno sprovođenje zadataka, tako da Savjetodavni Komitet smatra da vlasti trebaju realno sagledati stanje.

136. Savjetodavni Komitet smatra da su potrebni dopunski naponi za prebrođivanje problema koji se javljaju od nedostatka udbenika na jezik zajednica i kvalifikovanog nastavnog kadara.

137. Savjetodavni Komitet smatra da je nizak stepen upisa i visok stepen napuštanja osnovnog obrazovanja među romskim đacima i smatra da vlasti trebaju ovaj problem tretirati u nacionalnoj strategiji o Romima, u konsultaciju sa

roditeljima vodeći računa o potrebama same djece.

138. Savjetodavni Komitet smatra da je značajan broj albanske i turske djece koja između osnovnog i srednjeg obrazovanja napuštaju školu, pa smatra da vlasti izbliza trebaju ispitati uzroke za ovakvo stanje i da preuzmu određene mjere za razrješenje ovog stanja.

139. Savjetodavni Komitet smatra da se uvođenjem kvota u visokom obrazovanju za pravičnu zastupljenost pri upisu svih zajednica, nije povećao upis Roma i smatra da vlasti trebaju izvršiti monitoring na stanje u cilju razrješenja ovog stanja.

U odnosu na Član 13

140. Savjetodavni Komitet smatra da domaće zakonodavstvo ne dozvoljava privatno osnovno obrazovanje i da se sa takvim stanjem ne može ostvariti pravo obrazovanja na svom jeziku. Savjetodavni Komitet smatra da vlasti trebaju razgledati ponovnu mogućnost za odobrenje privatnog osnovnog obrazovanja.

U odnosu na Član 14

141. Savjetodavni Komitet smatra da ima zahtjeva sa strane turske i albanske zajednice za otvaranje dopunskih odjelenja na njihovom jeziku, smatra da vlasti trebaju pažljivo razmotriti potrebe manjina na ovom području i da utvrde kriterijume u odnos na otvaranje odjelenja na jezicima zajednica.

142. Savjetodavni Komitet smatra da ima nedostatka nastave na vlaškom, romskom i srpskom jeziku i smatra da vlasti treba da obezbjede adekvatnu pomoć u tom smjeru.

U odnosu na Član 15

143. Savjetodavni Komitet smatra da su ograničene informacije i konsultacije sa manjinama od strane vlasti i smatra da vlasti trebaju ispitati mogućnost za uspostavljanje direktnih kontakata sa organizacijama koje predstavljaju različite manjine, uključujući i mogućnost osnivanja Savjeta Manjina.

144. Savjetodavni Komitet smatra da je uvođenje principa jednake zastupljenosti u domaćem zakonodavstvu imalo za cilj obezbjediti učešće pripadnika zajednica u javnoj administraciji prema procentualnoj zastupljenosti i smatra da vlasti trebaju produžiti sa težnjom o primenjivanju ovih uredbi, uključujući i brojno manje

zajednice u svim sektorima javne administracije.

145. Savjetodavni Komitet smatra da nedovoljna zastupljenost, ili kada je riječ o Romima - odsustvo bilo kakve zastupljenosti pripadnika zajednica u sudstvu, je očigledno, pa Savjetodavni Komitet smatra da vlasti trebaju usvajati mjere koje će pomoći pri razrješju ovog problema na svim nivoima sudstva.

146. Savjetodavni Komitet smatra da proces decentralizacije, iniciran usvajanjem zakona za lokalnu samoupravu januara 2002 godine bi trebao da omogući veće učešće zajednica i smatra da bi vlasti trebale da završe reformu na ovom polju, s tim što će finansije biti prioritet.

147. Savjetodavni Komitet smatra da efektivno učešće pripadnika zajednica, posebno Albanci i Romki, u privrednom životu ostaje i dalje kao nedostatak, pa smatra da vlasti trebaju produžiti sa težnjom za razrješje ovoga problema između ostalog i preko tekućih aktivnosti, kao na primer, Nacionalne strategije za Rome.

U odnosu na Član 16

148. Savjetodavni Komitet smatra da se kod određenih pripadnika nacionalnih manjina pojavljuje zabrinutost u odnosu na mogući negativan uticaj složenog Zakona za opštinske granice, etničke ravnoteže teritorijalnih jedinica i smatra da vlasti trebaju obratiti posebnu pažnju na ove primjedbe i da se konsultiraju sa pripadnicima manjina pre usvajanje zakona.

V. KLJUČNE PRIMJEDBE

149. Savjetodavni Komitet smatra da niže navedene primjedbe daju glavne crte trenutnog mišljenja i da mogu da budu korišćene kao osnova zaključaka i preporuka koje bi bile usvojene sa strane Komiteta Ministara.

150. Savjetodavni Komitet pozdravlja činjenicu da dosada učinjene ustavne i zakonske promjene, u saglasnosti sa Ohridskim Dogovorom, su postavile osnovu za bolju zaštitu manjina, između ostalog kao na polju korišćenja jezika, obrazovanja i učešća, uvođenjem principa jednakve zastupljenosti manjina na svim nivoima javne administracije.

151. Vlasti trebaju odlučno produžiti sa već započetim reformama za zaštitu manjina: završavanje procesa decentralizacije, upotreba jezika i pisma i usvajanje dopunskih uredbi na polju nediskriminacije, treba da budu glavna težnja rada čime bi se kompletirao i ojačao postojeći zakonski okvir. U ovom kontekstu, vlasti treba da vode računa i za stanje brojno manjih manjina.

152. Uzajamno razumjevanje i međukulturni dijalog ostaju od vitalnog značaja za buduću socijalnu koheziju u zemlji koja je bila u ratnom konfliktu 2001. god. Primjećujuća međuetnička tenzija između mlađe populacije, zabrinjava i svjedoči o postojanju značajnih barijera među zajednicama, posebno među Albancima i Makedoncima. Dodatne napore treba učiniti, i ohrabriti interakciju među različitim komponentima društva, a posebno u okviru obrazovanja, gde se treba potsticati značaj jezika u regionu.

153. Trebaju se usvojiti dopunjske mjere i uzeti u obzir potrebe za nastavu na jezicima manjina, što je ukazano sa strane više zajednica, osobno od albanske i turske. U ovom kontekstu treba se ponovo razgledati zabrana za otvaranje privatnih škola.

154. Diskriminacija koju trpe pripadnici romske zajednice dešava se na različitim poljima i svjedoči za značajne socijalno-ekonomske razlike među njima i drugim zajednicama. Poteškoće su najočiglednije u oblasti zapošljavanja, domovanja, zdravstvenoj zaštiti i obrazovanja. Potrebno je da vlasti preuzmu određene korake za poboljšanje stanja pripadnika ove zajednice u okviru zacrtane nacionalne strategije.

155. Trebaju se preuzeti određene mjere u medijima sa ciljom da se obezbedi pristup pripadnicima manjina do medija. U oblasti kulture, trebaju se preuzeti mjere o očuvanju i napredovanju kulture, posebno vlaške kulture.

156. Treba uzeti u obzir određene mjere i omogućavanje redovne konsultacije na institucionalnom nivou sa manjinama po pitanjima koja su im bitna.